

det genopdaget af russiske forskere. Der er tale om en af de vigtigste udgaver af Lübecks stadsret, men russisk lov umuliggjorde en tilbagelevering. Der blev derfor besluttet ikke alene at konservere håndskriftet, men også at gøre det tilgængeligt i et trebindsværk indeholdende bl.a. håndskriftet i faksimile med kommentarer samt en række forklarende og uddybende artikler.

De inspirerende bidrag er gennemgående af høj kvalitet, og værket er i sin form af tilsvarende kvalitet med enkelte skønhedsfejl i gengivelsen af illuminationerne. Det kan kun betegnes som et historiens lykketraf, at det lykkedes at gennemføre dette udgivelsesprojekt i tæt samarbejde mellem forskere fra bl.a. Rusland og Tyskland. Kun sjældent er et enkelt håndskrift blevet genstand for så omhyggeligt et udgivelsesarbejde, og det ville ikke have været tilfældet, hvis håndskriftet var blevet tilbageleveret til Lübeck, og det ville slet ikke have været muligt efter den 24. februar 2022.

Carsten Jahnke

| GRETHE JACOBSEN: *Magtens kvinder før enevælden*, Gads Forlag, København 2022, 204 s., 279,95 kr.

Denne bog rummer tre studier af perioden ca. 1400 til 1600. Et af dronninger og regentskab, et af adelskvinders økonomiske og juridiske status og et af kvindelige lensmænd. Det sidste er så afgjort hovedstykket, både i omfang og i henseende til at bringe ny viden.

Bogens indledning beskriver flere formål: dels at fremdrage en overset eller misvisende behandlet side af kvinders historie, dels ud fra dette at belyse to overordnede spørgsmål, nemlig adelsvælden som social og politisk magtstruktur og patriarkatets funktion i det gamle danske samfund. I denne anmelders øjne lykkes det første godt, mens de overordnede spørgsmål kun får delvise svar.

Kapitlet om dronningerne drejer sig i hovedsagen om Margrete 1. og enkedronning Sophie. De to er jo langt fra ukendte størrelser i forskningen, men den kortfattede behandling her kaster godt lys over de strukturelle rammer, der bestemte mulighederne for kvindelige regenter i det danske valgrige. Midlet til det er et fokus på retsforholdene og en sammenligning med forholdene i Frankrig og England, foruden den selvfølgelig sammenligning mellem Margretes vellykkede og Sophies mislykkede stræben efter regeringsmagt.

Kapitlet om adelige kvinders vilkår har også diskussionen af kvinders retsstilling som sin centrale styrke. Arveret er helt central, som det må være i en stand, hvor både gods og ære var arvelige. Gennemgangen her er potentielt vigtig for den overordnede forståelse af, hvor-

dan den danske adelige stand fungerede som økonomisk og social elite. Der argumenteres for, at kvindelig arveret forbundet med periodens store børneflokk og høje dødelighed – og savnet af primogenitur, kan man tilføje – skabte en evig rotation. På hvert enkelt tidspunkt dominerede en lille gruppe agnatiske slægter, men det var bare ikke de samme. (Eller, kan man tilføje, hvis de bar samme slægtsnavn, var de ikke nødvendigvis særlig nært beslægtede, da lotteriet mellem store børneflokk og stor dødelighed gjorde nogle få navne meget udbredte.) I sin fulde konsekvens betyder denne analyse, at en tidligere forskergenerations forsøg på med enkle midler at klassedele adelen i en højadel og en lavadel må gentænkes. Vægten må i stedet lægges på den gensidige anerkendelse inden for standen og de gensidige netværk, hvor herkomst, ejendom, arvemuligheder og kongelig gunst var både indsatser og gevinster i spillet. En sådan gentænkning vil i øvrigt placere kvinderne helt centralt som aktører i både det genetiske og det kommunikative netværk.

Så konsekvent er forfatteren dog ikke. Tværtimod inddrages forskellige simple operationaliseringer af forestillingen om en højadel i både dette kapitel og de følgende kapitler om de kvindelige lensmænd. Disse kapitler er som sagt den første egentlige behandling af fænomenet. Hidtil har der kun foreligget et par sider i Hans Chr. Wolters *Adel og embede* (1982) (som synes ukendt for denne bogs forfatter). Grethe Jacobsen påviser, at kvindelige lensmænd var mere end et marginalt fænomen. Omkring 15% af forlenerne i 1500-tallet gik til kvinder, og godt 10% af lensmændene på forskellige givne tidspunkter var kvinder. Der var flere kvinder, jo mindre lenene var, men forskellen mellem hovedlen og små len var ikke enorm. Som man kan forstå, varede kvinders forlener gennemsnitligt kortere end mænds, primært fordi en stor del var enker, som stod for en afvikling af lensforholdet efter mandens død. Den Nordiske Syvårskrigs tab medførte således et rekordhøjt antal kvinder som lensmænd. Der var dog også kvinder, som var lensmænd i årevis. Man kan se, at penge var en del af grunden. De besad lenet i pant, eller de var lønnet gennem len, f. eks. for embede ved dronningens hof. Men der var også kvinder, der forvaltede vigtige len i årevis af mindre klare grunde. I alle tilfælde må det betyde, at der ofte var tilfredshed med deres forvaltning, og mere generelt at kvindelige lensmænd ikke blev set som en utålelig anomali, som den kongelige regering måtte stræbe efter at få afviklet.

De kvindelige lensmænds embedsførelse og forhold til lenets bønder beskrives gennem mange eksempler, primært fra Kancelliets Brevbøger. Detaljerne er her rigeligt mange. Det generelle indtryk er, at kvinderne faktisk havde magten og ansvaret, når deres navn stod på lensbrevet, også selv om de var gift eller efterfølgende blev det. I prak-

sis var de næppe til at skelne fra mandlige lensmænd undtagen på det ene punkt, at de aldrig personligt drog i felten med lenets ryttere.

Det konkluderes, at de kvindelige lensmænd var et udtryk for standens, og specielt Rigsrådets, prioritering af personens placering i standen, så denne i nogle tilfælde var vigtigere end personens køn, og at dette var med til at få den adelsdominerede orden til at fungere så længe, som den gjorde. Det er troværdigt, men man kan dog bemærke, at andre adelsdominerede ordener også levede længe med væsentligt anderledes sociale og politiske institutioner. I det hele taget er konklusionerne forsigtige, og bør også være det i betragtning af, at der savnes en systematisk sammenligning med både de mandlige lensmænd og udenlandske forhold. Der mangler altså væsentlige analytiske mellemtrin for at få det fulde udbytte af den nye viden om de kvindelige lensmænd i de mere generelle sammenhænge, såvel når det gælder den danske adelsvælde som patriarkatets former. Bogen kalder dermed på ny forskning.

Det kan tilføjes, at bogen gør forlaget ære: smukt formgivet og illustreret, godt trykt, grundigt korrekturlæst og redigeret.

Gunner Lind

| BIRGIT LØGSTRUP: *Bundet af kønnet. Pigeliv på landet*, Gads Forlag, København 2022, 389 s., 349,95 kr.

Når 1700-tallets almindelige Danmarkshistorie skrives, sker det ofte bevidst eller ubevidst med mændene i centrum. Men uden at underkende betydningen af blinde vinkler hos generationer af mandlige historikere skyldes denne kønsmæssige skævhed væsentligst, at tiden var kønnet. Det var fortrinsvis mænd, som producerede de tekster, vi i dag bruger som kilder. Og teksterne rettede sig primært mod de dele af den offentlige sfære, som mændene dominerede.

At næsten alt i „historien om bondelandet Danmark“ handler om mænd, således som bagsideteksten på denne bog hævder, må imidlertid være en skarpvinkling fra forlagets salgsafdeling. For hvis det var tilfældet, havde bogen ikke kunnet skrives. For selv om den til dels bygger på nedslag i resultaterne af kildestudier i forfatterens lange og rige forskerkarriere, er der først og fremmest tale om en syntese baseret på den foreliggende faglitteratur. Dens mål er at beskrive, hvad vi i dag med rimelighed kan siges at vide om livsvilkårene for tjenestepiger på landet i 1700-tallets Danmark.

Fremstillingen er tematisk disponeret i syv dele, som omhandler henholdsvis de samfundsmæssige rammer (tro og øvrigheder, den fysiske omverden og husstanden), barndommen, tyendeforholdet, arbej-